

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 114, Mart 2021, s. 220-240

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.49268>

Yayın Geliř Tarihi / Article Arrival Date
7.02.2021

Yayımlanma Tarihi / The Publication Date
28.03.2021

Arř. Gör. Fatmanur DENİZ

Nevşehir Hacı Bektař Veli Üniversitesi, Muhasebe
fdeniz@nevsehir.edu.tr

COVID-19 PANDEMİSİNİN SINIRLI BAĞIMSIZ DENETİM RAPORLARI ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ

Öz

2019 yılı sonunda Çin’de ortaya çıkan ve tüm dünyayı saran Covid-19 (yeni tip coronavirüs), 11 Mart 2020 tarihinde WHO (Dünya Sağlık Örgütü) tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir. Pandemi sürecinde uygulanan önlemlerin ve kısıtlamaların yarattığı ekonomik belirsizlikler, işletmeler hakkında yöneticilere veya finansal tablo kullanıcılarına bilgi veren finansal raporlar üzerinde çeşitli etkilere neden olmuştur. Çalışmanın temel amacı; Covid-19 pandemisinin, bankaların sınırlı bağımsız denetim raporlarında ne kadar yer tuttuğunun ve bu raporlarda yer alan bağımsız denetçinin vardığı sonuca etkisinin belirlenmesidir. Bu amaçla, BİST 100’de yer alan mevduat bankalarının 2020 yılında yayımlanmış oldukları ara dönem finansal bilgilere ilişkin sınırlı denetim raporları incelenmiştir. Verilerin analizinde, içerik analizi ve ikili lojistik regresyon yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, incelenen mevduat bankalarının sermaye yapısının sınırlı denetim raporunda yer alan bağımsız denetçinin bildirdiği sonucu etkilediği, sınırlı denetim raporlarında yer alan Covid-19 ile ilgili açıklamaların ve ilgili raporun yayımlandığı periyodun ise denetçi tarafından bildirilen sonuç üzerinde etkili olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Covid-19, Pandemi, Sınırlı Bağımsız Denetim Raporları, Bankacılık Sektörü.

THE EFFECT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE LIMITED AUDIT REPORTS: THE CASE OF THE TURKISH BANKING SECTOR

Abstract

Covid-19 (a new type of coronavirus), which emerged in China at the end of 2019 and surrounded the world, was declared as a pandemic by WHO (World Health Organization) on March 11, 2020. Economic uncertainties caused by measures and restrictions implemented during the pandemic process have had various effects on financial reports that provide information to managers or users of financial statements. The main purpose of the study is to determine to what extent the Covid-19 pandemic is included in the banks' limited audit reports (reports on the review of financial statements) and to determine the effect on the result reached by the independent auditor. For this purpose, the limited audit reports published by deposit banks in BIST 100 in 2020 were examined. Content analysis and binary logistic regression methods were used in the analysis of the data. As a result of the research, it was determined that the capital structure of the analyzed deposit banks affected the result reported by the independent auditor in the limited audit reports. It was determined that the expressions about covid-19 included in limited audit reports and the period in which the related report was published did not affect the result reported by the auditor.

Keywords: Covid-19, Pandemic, Limited Audit Reports, Banking Sector.

1. GİRİŞ

Muhasebe, örgütlerin mali nitelikteki işlemlerini kaydeder, sınıflandırır, özetleyerek rapor eder ve sonuçlarını yorumlar. Finansal bilgilerin raporlanması ve sonuçlarının yorumlanması işlemlerinin güvenilir ve şeffaf olması tüm finansal tablo kullanıcıları için önem arz etmektedir. Bu önemlilik finansal bilgilere ait raporlar için denetim işlemini gerekli kılmıştır.

Türkiye için denetim kavramının tarihi süreci incelendiğinde, ilk kez TTK (Türk Ticaret Kanunu)'da yer aldığı görülmektedir. Bağımsız dış denetim yapılma zorunluluğu ilk olarak bankalar için 1987 yılında başlatılmıştır. 1988 yılında ise ilk kez SPK (Sermaye Piyasası Kurulu)'nın yayımladığı tebliğler ile denetleme ilke ve kuralları yasal bir özellik kazanmıştır (Kutukuz ve Öncü, 2009: 133). Günümüze gelindiğinde ise Türkiye'de denetimin uluslararası standartlara göre gerçekleştirilebilmesi adına başta KGK (Kamu Gözetim Kurumu) ve SPK olmak üzere farklı birçok kurum tarafından düzenlemeler yapılmıştır. Denetim faaliyetleri, TTK'da belirtildiği üzere Uluslararası Denetim Standartları (UDS) ile uyumlu olacak şekilde Türkiye Denetim Standartlarına (TDS) göre yapılmaktadır (Uyar, 2015:18).

Bağımsız denetim, bir örgütün hazırladığı finansal tablolarının ve diğer finansal bilgilerinin Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (GKMİ) ile Türkiye Muhasebe Standartları (TMS/TFRS) ölçütlerine uygun, bağımsız denetim standartlarında öngörülen teknikler uygulanarak, tarafsız ve güvenilir bir bakış açısı ile değerlendirilerek bu değerlendirme sonuçlarının bir rapor aracılığı ile sunulması işlemidir (Selimoğlu, 2012: 6). Bağımsız denetimin faaliyetinin amacı SPK tarafından "finansal tabloların finansal raporlama standartları doğrultusunda bir işletmenin finansal durumunu ve faaliyet sonuçlarını tüm önemli yönleriyle gerçeğe uygun ve doğru bir biçimde gösterip göstermediği konusunda bağımsız denetçinin görüş bildirmesini sağlamaktır" şeklinde tanımlanmaktadır. (SPK Tebliği, Seri: X, No: 22).

SPK Kanunu'nda denetim, uygulama zamanları dikkate alınarak sürekli denetim, sınırlı denetim (ara denetim) ve özel denetim olmak üzere üç grupta sınıflandırılmıştır. Sürekli denetim, SPK düzenlemeleri kapsamında hazırlanması ve kamu ile paylaşılması zorunlu olan yıllık finansal tabloların denetimi içerir. Bu kapsamda incelenen finansal tablolardan anlaşılacağı üzere sürekli denetim raporları yıllık yayınlanmaktadır. Sınırlı denetim üç aylık, altı aylık, dokuz aylık olmak üzere ara dönem finansal tablolar hazırlamakla yükümlü olan SPK, banka, sigorta, enerji işletmelerinin finansal tablolarının denetimidir. Bu kapsamda ele alınan finansal tablolar üç ayda bir yayımlanmakta olduğundan sınırlı denetim raporları üç ayda bir olacak şekilde hazırlanan raporlardır şeklinde ifade edilebilir. Özel denetim ise halka ilk açılış, birleşme, devir veya tasfiye kararlarını içinde barındıran ve bu konularla ilgili olan finansal tablolarının sermaye piyasası mevzuatı kapsamında denetiminin yapılmasıdır (Anıl Keskin, tahm.2017: 16-17).

Çalışmanın ikinci bölümünde sınırlı bağımsız denetim konusuna yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise literatür taraması başlığı altında pandemi sürecinde bağımsız denetim raporlarının incelenmesini konu alan çalışmalara yer verilmiştir. Çalışmanın uygulama kısmında ise Borsa İstanbul'da (BİST) faaliyet gösteren mevduat bankaları ele alınmıştır. Belirlenen bankaların 2020 yılında yayımlanmış oldukları üç aylık, altı aylık ve dokuz aylık periyoda sahip ara dönem finansal bilgilere ilişkin sınırlı denetim raporları incelenmiştir. Çalışmada kullanılan bağımlı değişken sınırlı denetim raporunda yer alan denetçinin vardığı sonuç olup bağımsız değişkenler ise raporun içerdiği Covid-19 ile ilgili açıklaması sayısı, bankanın sermaye yapısı ve sınırlı denetim raporunun yayımlanma periyodudur. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkene etkisini ölçmek için ikili lojistik regresyon analizi kullanılmıştır. İncelenen mevduat bankalarının sermaye yapısının sınırlı denetim raporunda yer alan bağımsız denetçinin bildirdiği sonucu etkilediği tespit edilmiştir. Sınırlı denetim raporlarında yer alan Covid-19 ile ilgili açıklamaların ve ilgili raporun yayımlandığı periyodun ise denetçi tarafından bildirilen sonuç üzerinde etkili olmadığı tespit edilmiştir. Ulaşılan bu tespitler kapsamında konuya dair genel bir değerlendirmeye çalışmanın sonuç kısmında yer verilmiştir.

2. SINIRLI BAĞIMSIZ DENETİM

Bu bölümde; uygulamada sürekli denetim, sınırlı denetim (ara denetim) ve özel denetim raporları olacak şekilde sınıflandırılan bağımsız denetim raporlarından sınırlı denetim ele alınacaktır. Sınırlı bağımsız denetim; Seri: X, 22 sayılı Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğin 4. maddesinde “ara dönem finansal tablolarının finansal raporlama standartlarına uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadıklarının öncelikle bilgi toplama (soruşturma) ve analitik inceleme teknikleri kullanılarak incelenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanmasıdır” şeklinde tanımlanmıştır (SPK Tebliği, Seri: X, No: 22). Sınırlı bağımsız denetim işlemi, yetkili bir denetim şirketi tarafından bir işletmenin 31 Mart, 30 Haziran ve 30 Eylül tarihlerine ait ara dönem finansal tabloları için yapılmaktadır. Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği'ne göre “ihraç ettiği sermaye piyasası araçları bir borsada ve/veya teşkilatlanmış diğer pazar yerlerinde işlem gören işletmeler, yatırım kuruluşları, yatırım ortaklıkları, portföy yönetim şirketleri, ve ipotek finansmanı kuruluşlarının 3,6 ve 9 aylık dönemler itibarıyla ara dönem finansal rapor düzenlemekle yükümlüdür” (Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği, 2013: 3).

KGK, sınırlı bağımsız denetim ile ilgili “2400 numaralı Tarihi Finansal Tabloların Sınırlı Bağımsız Denetimi” ve “2410 numaralı Ara Dönem Finansal Bilgilerin İşletmenin Bağımsız

Denetçisi Tarafından Sınırlı Bağımsız Denetimi” olmak üzere iki adet standart yayımlamıştır. Bir işletmedeki her şeyi kontrol eden tam bir denetimin aksine, daha küçük kontroller için sınırlı bir denetim yapılır ve genellikle yapılması daha kolaydır. Tam bir denetim tipik olarak yılda bir kez yapılmakla birlikte, yılda birkaç kez sınırlı bir denetim gerçekleştirilebilir. Bu denetimin amacı genel işi sınırlamak ve bir işletmenin kesintisiz çalışmasını kolaylaştırmaktır, böylece denetçi işini tipik olarak bir hesaba veya amaca ayırır.

2400 numaralı Sınırlı Bağımsız Denetim Standartları (SBDS)’nda “sınırlı denetimde denetçinin, işletmenin finansal tablolarının geçerli finansal raporlama çerçevesine uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığı konusunda hedef kullanıcıların güven seviyesini artırmayı amaçlayan bir sonuç bildirmesi gerekliliği ve denetçinin bildirdiği sonucun makul bir güvenceye değil sınırlı bir güvenceye dayanacağı” ifade edilmektedir (KGK, 2018: 3). 2410 numaralı SBDS, işletmenin bağımsız denetimini üstlenen bir denetçinin aynı zamanda işletmenin ara dönem finansal tablolarının ve diğer finansal bilgilerinin sınırlı denetimini gerçekleştirirken uyması gereken denetim standardıdır. Bu standarda göre sınırlı bağımsız denetim “bir yıllık hesap döneminden daha kısa süreli bir döneme ait tam veya özet finansal tabloların incelenmesini kapsar” şeklinde ifade edilmektedir (KGK, 2014: 2).

Sınırlı bağımsız denetim faaliyetlerinin uygulama süreci, sürekli bağımsız denetimin bir parçası olarak ele alınmaktadır. Sınırlı bağımsız denetim faaliyetlerinin uygulama süreci; müşteri kabulü, sınırlı denetim sözleşmesinin kabulü, denetimin planlanması, hazırlanan bu denetim planının yürütülmesi ve raporlama olacak şekilde beş aşamadan oluşmaktadır (Uyar, 2015: 21). Sınırlı bağımsız denetim uygulamasının son adımı olan raporlama aşamasında denetçi tarafından bir yargıya ulaşılmaktadır. Denetçi tarafından ulaşılan bu yargı ile ilgili olarak; olumlu sonuç, sınırlı olumlu sonuç (şartlı görüş), olumsuz sonuç ve sonuç bildirmekten kaçınma olacak şekilde dört farklı durum söz konusudur. Denetçi tarafından ulaşılan yargı, sınırlı bağımsız denetim raporunda bağımsız denetçinin ulaştığı sonuç vasıtasıyla açıklanabilmektedir.

KGK tarafından denetçinin olumlu sonuç bildirme gerekçe ve durumu “denetçi, finansal tabloların tüm önemli yönleriyle geçerli finansal raporlama çerçevesine uygun olarak hazırlanmadığı kanaatine varmasına sebep olan herhangi bir hususun dikkatini çekmediği sonucuna varabilmek için sınırlı güvence elde ettiğinde, bir bütün olarak finansal tablolar hakkında olumlu sonuç bildirir” şeklinde açıklanmıştır (KGK, 2018: 21).

2400 numaralı SBDS’de sınırlı bağımsız denetim raporunu oluşturan denetçinin sınırlı olumlu ve olumsuz sonuç yargısına varılmasına dair açıklamalar şu şekildedir: Denetçi, finansal tabloların önemli yanlışlık içerdiğine karar vermesi durumunda;

- a. “olumlu sonuç dışında bir sonuç bildirmesine sebep olan hususun etkilerinin önemli ancak finansal tablolar üzerinde yaygın olmadığı sonucuna varması hâlinde sınırlı olumlu sonuç bildirir” veya
- b. “olumlu sonuç dışında bir sonuç bildirmesine sebep olan hususun etkilerinin hem önemli hem de finansal tablolar üzerinde yaygın olduğu sonucuna varması hâlinde olumsuz sonuç bildirir” (KGK, 2018: 22).

2400 numaralı SBDS’de “sonuç bildirmekten kaçınan denetçi, sonuç paragrafında açıklanan hususun/hususların önemi sebebiyle finansal tablolar hakkında sonuç oluşturmak için yeterli ve uygun kanıt elde edemediğini ve dolayısıyla finansal tablolar hakkında bir sonuç bildiremediğini ifade eder” açıklaması yapılmaktadır (KGK, 2018: 24).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Türkiye’de yapılan çalışmalar incelendiğinde, pandemi sürecinin bağımsız denetime ilişkin etkisi değişik yönlerden ele alınmış olmasına karşın ara dönem finansal tablolarının sınırlı denetim raporları üzerine etkisine ilişkin bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Aşağıda pandemi süreci kapsamında bağımsız denetim raporlamalarını çeşitli açılardan ele alan ulusal ve uluslararası çalışmaların incelemesi yapılmış ve özetlenmiştir.

Cavlak (2020) tarafından yapılan çalışmada BİST 100 Endeksi’nde yer alan işletmelerin Covid-19 pandemisi sürecinin başlamasının ardından yayımlanan ilk finansal raporları (üç aylık sınırlı denetim raporları) içerik analizi yöntemi ile ele alınmıştır. Araştırma sonucunda işletmelerin raporlarında ağırlıklı olarak Covid-19 ile ilgili açıklamalara en az bir başlık altında yer verildiğini ve bu açıklamalara en fazla raporlama döneminden sonraki olaylar dipnotunda yer verildiğini tespit etmiştir. Sektörel olarak yapılan inceleme sonucunda ise bankaların Covid-19 ile ilgili en ayrıntılı açıklamalara yer verdiği görülmüştür.

Adana ve Özbirecikli (2020) tarafından yapılan çalışmada, Covid-19 pandemisinin bağımsız denetim sürecine etkilerini incelemek amacıyla 04.06.2020 inceleme tarihi itibarıyla yayımlanmış seksen bir adet denetçi raporu ana kütle olarak alınmış ardından dökümantasyon tarama yöntemi ile incelenen raporların on tanesi ayrıntılı bir biçimde değerlendirilmiştir. Covid-19 pandemisinin denetimin planlama ve yürütme aşaması, fiziksel kanıt toplama süreci üzerinde önemli etkileri olduğu belirtilmiştir. Bağımsız denetçilerin denetim riskini düşürebilmek adına süreci bu duruma uygun bir şekilde planlamaları ve bu etkileri denetim raporlarına yansıtmaları gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Baskan (2020) tarafından yapılan çalışmada Covid-19 pandemisinin işletme sürekliliğinde ortaya çıkabilecek belirsizlik ve meydana gelebilecek olumsuzluklar bağımsız denetim raporları açısından incelenmiştir. Denetçi raporları incelendiğinde, denetçi raporlarında işletmenin sürekliliğine ilişkin çok fazla detayın olmadığı görülmüştür. Çalışmada Covid-19 bir kriz olarak değerlendirilmiş ve risk oluşturduğu, işletmelerin iflaslarına sebep olabileceği bu durumun yöneticilere ve bağımsız denetçilere önemli görevler yüklediği ifade edilmiştir. BDS-570 (Bağımsız Denetim Standardı-570) çerçevesinde yapılan değerlendirme sonucunda raporlarda Covid-19’un işletmelerin sürekliliği varsayımına etkisi konusuna değinilmesi ve bilgi kullanıcılarına yeterli düzeyde bir güvence sağlayabilmek için ayrıntılı açıklamalara yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Karataş (2020)’nin editörlüğünü yaptığı kitapta yer alan Köksal vd. (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Covid-19 pandemi salgınının bağımsız denetim raporları içerisinde yer alan kilit denetim konuları üzerindeki etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Araştırmada BİST Spor Faaliyetleri Eğlence ve Oyun Faaliyetleri sektöründe faaliyet gösteren dört şirketin 31.05.2018 tarihi ve 31.05.2019 tarihi itibarıyla sona eren hesap dönemine ilişkin bağımsız denetim raporları incelenmiştir. Araştırma yöntemi olarak içerik analizinden yararlanılmıştır. Çalışma sonucunda, incelenen spor şirketlerinin Covid-19 pandemi sürecinden etkilendiği tespit edilmiştir. Ayrıca incelenen spor şirketlerinin etkinliklerinin yeniden başlaması öncelikle hasılat ve maliyete yansıtacağı için yayımlanacak yeni bağımsız denetim raporlarında kilit denetim konularının bildiriminde “Hasılatın Muhasebeleştirilmesi” nin ilk sırada olacağı ifade edilmiştir.

Demir (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Covid-19 pandemisinin beraberinde getirmiş olduğu işletmelerin yapmış oldukları tahminlerin boşa çıkması, yeni tahminlerin yapılmaması ile birlikte oluşan bu belirsizlik ortamının finansal raporlamaya etkileri incelenmiştir. Çalışma sonucunda Covid-19 pandeminden en çok sermaye yapısı zayıf olan şirketler ile likidite riski yüksek olan sektörlerin olumsuz yönde etkileneceği tespit edilmiştir. Pandemi sürecinin işletmeler için en az zararla atlatabilmesi adına kredi erteleme, ilave kredi limiti ve yeniden yapılandırma gibi önlemlerin alınmasının önemi vurgulanmıştır. Ayrıca denetçinin ara dönem denetim raporlarında, Covid-19 pandemisinin etkileri ile ilgili daha ayrıntılı açıklamalara değinmesi gerekliliği belirtilmiştir.

Karacan (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Covid-19 salgınının hızlı bir yayılım göstermesi sonucu tüm dünyada yaşanan olumsuz ekonomik göstergelerin şirketlerin finansal tablolarını da etkileyeceğinin kaçınılmaz olduğunun belirtmesinin ardından pandeminin şirketlerin 2019 ve 2020 yılında yayımladıkları finansal tablolarına yansıyan etkileri açıklanmıştır. Çalışma sonucunda öncelikle 31 Aralık 2019 tarihinde sona eren raporlama dönemi için Covid-19 pandemisinin varlık ve yükümlülüklerin ölçümü ve muhasebeleştirilmesine dair etkisinin olmadığı belirtilmiştir.

Karakaya (2020) tarafından yapılan çalışmada Covid-19 salgınının işletme sürekliliğinin tehdit etmesi durumu göz önüne alınarak, BDS 570 kapsamında düzenlenen işletme sürekliliği kavramı ile bağımsız denetim arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda ise işletme sürekliliği açısından, bağımsız denetim olgusunun pozitif yönde bir katkı sağladığı belirlenmiştir.

Köse ve Ağdeniz (2020) tarafından yapılan çalışmada Covid-19 salgınının işletmelerin sürekliliği varsayımı kapsamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda BİST’te işlem gören işletmelerin bağımsız denetim raporlarında Covid-19 salgınının işletmelerin sürekliliği üzerindeki etkilerine değinip değinmediği içerik analizi yöntemi ile araştırılmıştır. Araştırma sonucunda işletmelerin denetim raporlarında Covid-19 ile ilgili açıklama ve bilgilendirmeye yer vermediği tespit edilmiştir.

Bircan (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Covid-19’un yaratmış olduğu belirsizlik ortamının işletmeler üzerinde kritik sonuçlar doğurması durumu dikkate alınarak bu durumun denetim mesleği üzerindeki yansımalarının ve çeviklik kavramının gerekliliğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda denetim mesleğinin kriz ve belirsizlik ortamlarına hızla adapte olma ve bu durumları yönetebilme yetisi olarak ifade edilen çevik denetim anlayışına sahip olmaları gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Ozili (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Covid-19 pandemisinin finansal raporlamayı ne şekilde etkilediği incelenmiştir. Çalışma sonucunda Covid-19 pandemisinin firma performansı ve mali raporlar üzerindeki etkisinin; gerçeğe uygun değer muhasebesi, büyük temizlik muhasebesi, zarardan kaçınma ve gelir düzeltme yöntemleri gibi muhasebe uygulamaları ile azaltılabileceği belirtilmiştir.

Faradiba vd.(2020) tarafından yapılan çalışmada Covid-19 pandemisine uygun ve ideal olacak bir finansal denetim modelinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda belirlenen ideal finansal denetim modelinin uygulanması ile ilgili olarak; denetçinin, faaliyetlerini yürütürken belirlenmiş denetim standartlarına uygun olarak hareket etmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Appelbaum vd. (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Covid-19 pandemisinin finansal denetim faaliyetleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır ve uzaktan sanal denetim faaliyetlerinde kullanılabilecek teknolojilerin incelenmesi amaçlamışlardır. Sanal denetim yöntemlerinin sağladığı faydalara ve sanal denetim uygulamalarında dikkat edilmesi gereken noktalara vurgu yapılmıştır.

Levy (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada denetim ve raporlamada göz önünde bulundurulması gereken konuların incelenmesi ve geçerli olan standartların uygulanmasını sağlamak için gerekliliklerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada muhakeme yeteneğinin ve profesyonel şüpheciliğin denetçilerde bulunması gereken önemli birer yetkinlik olması tespitinden yola çıkılarak, denetçilere bu noktada pratik rehberlik sağlamak amaçlı önerilerde bulunulmuştur.

Albitar vd. (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Covid-19 salgınının denetim kalitesi üzerinde yarattığı teorik etkinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda anket yöntemini kullanarak araştırma gerçekleştirilmiştir. Anketlerin analizi ile Covid-19 salgınının denetim ücretlerini, işletme değerlendirmesini, denetim prosedürlerini, denetim personeli maaşlarını, denetim çabasını ve denetim kalitesini önemli derecede etkilediği şeklinde sonuçlar elde edilmiştir. Covid-19 pandemi süreci ile birlikte denetim firmalarının yapay zekâ, blok zinciri, internet gibi dijital programları kullanma gerekliliklerinin arttığı belirtilmiştir.

Nezhyva ve Mınıaılo (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada pandemi süreci ile birlikte bir gereklilik haline gelen, denetimin dijitalleşmesi konusu ele alınmıştır. Çalışma sonucunda Covid-19 salgınının beraberinde getirmiş olduğu olumsuzluklara rağmen denetim faaliyetlerinin uluslararası denetim standartları çerçevesinde yapılması gerekliliğinin önemi vurgulanmıştır. Denetimin teknoloji ile entegrasyonunun sağlanmasının denetçilerin analitik çalışma verimliliklerini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Syahputra ve Saraswati (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışma, Endonezya’da finansal raporlamanın kalitesi üzerinde dış baskı ve çevresel belirsizliğin yarattığı etkileri belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın verileri anket ve dokümantasyon yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Çalışma sonucunda finansal raporlamanın kalitesi üzerinde Covid-19 salgını nedeni ile artan dış baskının ciddi bir etkiye neden olduğu tespit edilmiştir.

4. YÖNTEM

Bu çalışmanın temel amacı Covid-19 pandemisinin ekonomik etkilerinin, bankaların finansal raporlarında ne kadar yer tuttuğunun ve ara dönem finansal bilgilerin, sınırlı bağımsız denetim raporlarında denetçinin sonuç kararı üzerindeki etkisinin belirlenmesidir. Buna ek olarak mevduat bankalarının sermaye yapısının ve sınırlı bağımsız denetim raporlarının yayımlandığı periyodun denetçinin ulaştığı sonuca etkisinin olup olmadığının araştırılması amaçlanmaktadır. Çalışmada kullanılan veriler Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) internet sitesinde yer alan bildirim sorguları kısmından filtrelenerek ulaşılmış olan finansal raporlar incelenerek elde edilmiştir.

Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

H₁: Mevduat bankalarının sermaye yapıları ile sınırlı bağımsız denetim raporlarında yer alan Covid-19 açıklamaları arasında anlamlı farklılık vardır.

H₂: Sınırlı bağımsız denetim raporlarının yayımlandığı periyot ile bu raporlarda yer alan Covid-19 açıklamaları arasında anlamlı farklılık vardır.

H₃: Sınırlı bağımsız denetim raporunda yer alan Covid-19 açıklamalarının sorumlu denetçinin bildirdiği sonuç üzerine anlamlı bir etkisi vardır.

H₄: Mevduat bankalarının sermaye yapısının sorumlu denetçinin bildirdiği sonuç üzerine anlamlı bir etkisi vardır.

H₅: Sınırlı bağımsız denetim raporunun yayımlandığı periyodun sorumlu denetçinin bildirdiği sonuç üzerine anlamlı bir etkisi vardır.

Bu araştırma kapsamında, Covid-19 pandemisinin Türkiye’de faaliyet gösteren ve BİST 100’de yer alan mevduat bankalarının ara dönem finansal tablolara ait sınırlı denetim raporlarında yer alan denetçinin bildirdiği sonuca etkisi incelenmiştir. BİST’te kayıtlı 9 adet mevduat bankasına ait 01.01.2020 - 31.09.2020 tarihleri arasındaki dönemi kapsayan 3 aylık, 6 aylık ve 9 aylık periyotlarda yayımlanan sınırlı denetim raporları ele alınmıştır.

Çalışma kapsamında ele alınan ve BİST’te faaliyet gösteren bankalar Tablo 1’de sunulmuştur:

Tablo 1. Araştırma Kapsamı

No	Banka Adı	Sermaye Yapısı
1.	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Kamusal Sermayeli
2.	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	Kamusal Sermayeli
3.	Akbank T.A.Ş.	Özel Sermayeli
4.	Şekerbank T.A.Ş.	Özel Sermayeli
5.	Türkiye İş Bankası A.Ş.	Özel Sermayeli
6.	Yapı Kredi Bankası A.Ş.	Özel Sermayeli
7.	ICBC Turkey Bank A.Ş.	Yabancı Sermayeli
8.	QNB Finansbank A.Ş.	Yabancı Sermayeli
9.	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	Yabancı Sermayeli

Araştırma kapsamında BIST 100’de yer alan mevduat bankalarının 01.01.2020 - 31.09.2020 tarih aralığında yayımlanan ara dönem finansal raporların seçilme nedeni, Covid-19’un 2020 Mart ayında pandemi olarak ilan edilmesi ve pandeminin oluşturduğu etkilerin bu raporlarda açıklanarak paydaşlara sunulacak olmasıdır.

Araştırmada içerik analizi ve ikili (binary) lojistik regresyon analizi kullanılmıştır. İçerik analizi; sözlü, yazılı ya da diğer materyallerin içinde barındırdıkları mesajların, sistematik olacak şekilde ve nesnel olarak sınıflandırılması, sayılara dönüştürülmesi ve çıkarımda bulunulması işlemlerinden oluşur (Tavşancıl ve Aslan, 2001: 22). İçerik analizi kullanılarak veriler tanımlanabilmekte ve kullanılan verilerin içerisinde gizli kalmış olarak yer alan birtakım gerçekler tespit edilerek ortaya çıkarılabilmektedir (Gülbahar ve Alper, 2009).

Lojistik regresyon, bir kategorik sonuç değişkeni ile bir veya daha fazla kategorik veya sürekli değişken arasındaki ilişkiler hakkındaki hipotezleri açıklamak ve test etmek için çok uygundur (Chao, Peng, Lee ve Ingersoll, 2002: 4). Bağımlı değişkenin iki kategoriye sahip olduğu bilinen modeller ikili (binary) lojistik regresyon analizi olarak adlandırılmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen sınırlı denetim raporlarında bağımsız denetçinin bildirdiği sonuç “olumlu” ve “şartlı” olmak üzere iki farklı şekildedir. Lojistik regresyon analizi, doğrusal

regresyon analizinin gerektirdiği normallik, doğrusallık, eşvaryanslık, süreklilik gibi varsayımları gerektirmiyor olması nedeni ile literatürde sıkça tercih edilen ve kullanılan bir yöntemdir.

Genel olarak lojistik regresyon modeli aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2018: 302):

$$Z = \text{lojit} = \ln\left(\frac{p}{1-p}\right) = B_0 + B_1 \cdot X_1 + \dots + B_n \cdot X_n$$

Bu denklemde $\ln\left(\frac{p}{1-p}\right)$, lojit veya odds ratio(oranı) olarak bilinir, B_0 sabit ve B_1 ise regresyon katsayısını ifade eder. Lojistik modelde lojit, odds oranının doğal logaritmasıdır. Kısaca, z değeri veya lojit denklemde yer alan tüm bağımsız değişkenlerin (X) katkılarıyla hesaplanabilmektedir.

“Odds” terimi modelde araştırılan duruma sahip olma olasılığı (p) ve modelde araştırılan duruma sahip olmama olasılığını (1-p) ifade etmektedir. Odds ratio (OR) ise bu iki olasılığın birbirine oranını ifade etmekte olup $p / 1-p$ ile gösterilmektedir. OR, lojistik regresyon modelinde değişkenlere ait katsayıların yorumlanmasını sağlayan katsayı olup sıfır ve sonsuz aralığında değerler almaktadır ($0 < OR < \infty$). OR değerinin 0 ile 1 aralığında yer alması durumunda, risk faktörünün sonuç değişkeni koruyucudur. OR değerinin 1’e eşit olması durumunda, risk faktörü ile sonuç değişkeni arasında bir farklılık yoktur. OR değerinin 1’den büyük olması durumunda ise risk faktörü ile sonuç değişkeni arasında farklılık söz konusudur. Bu fark matematiksel olarak bir kat ile açıklanabilmektedir. Bunlara ek olarak OR’a ait güven aralığı 1 değerini kapsamamaktadır (Vupa Çilengiroğlu ve Yavuz, 2020: 721).

Analizde deneticinin vardığı sonuç bağımlı değişken olarak belirlenmiştir. Bağımsız değişkenler ise; sınırlı denetim raporunda yer alan Covid-19 açıklamalarının sayısı, bankanın sermaye yapısı ve sınırlı denetim raporunun ait olduğu periyot olarak belirlenmiştir. Çalışma bağlamında geliştirilen model şu şekildedir:

$$SONUÇ = B_0 + B_1 \cdot \text{covid19} + B_2 \cdot \text{sermaye} + B_3 \cdot \text{periyot} + \varepsilon$$

Bağımsız değişkenlerden biri olan sınırlı denetim raporunda yer alan Covid-19 pandemisi ile ilgili açıklamalarının sayısı içerik analizi yöntemi ile elde edilmiştir. KAP internet sitesinden alınan sınırlı denetim raporlarında covid, covid, kovid, kovıd, virüs, salgın, pandemi kelimeleri taranmış ardından her bir rapor için bulunan toplam kelime sayısı “covid19” bağımsız değişkeni için veri setini oluşturmuştur.

İkinci bağımsız değişken olan “sermaye” ise çalışma kapsamına alınan mevduat bankalarının sermaye yapısını belirtmektedir. Çalışmada bankaların sermaye yapısı kamusal sermayeli, özel sermayeli ve yabancı sermayeli olacak şekildedir. Son bağımsız değişken olan “periyot” ise yayımlanan sınırlı bağımsız denetim raporunun hangi döneme ait olduğunu, hangi periyotta yayımlandığını ifade etmektedir. Çalışmada sınırlı bağımsız denetim raporlarının periyotları 3 aylık, 6 aylık ve 9 aylık olacak şekildedir. Tüm bu açıklamalarının ardından, çalışma kapsamına alınan 9 adet banka ve her bir banka için üç ayrı sınırlı denetim raporu incelenmesi sonucu çalışmada 27 adet sınırlı bağımsız denetim raporunun incelendiği ifade edilebilir. İncelenen ara dönem finansal raporlar toplamda 2921 sayfadan oluşmaktadır.

5. RAPORLARDA YER ALAN COVID İLE İLGİLİ KONULAR

BIST 100 Endeksi'nde yer alan mevduat bankalarının ara dönem finansal raporlarının (sınırlı bağımsız denetim raporları) içerik analizi ile incelenmesi sonucunda elde edilen ilk temel bulgu, söz konusu bankaların tamamının pandemi sürecine ilişkin açıklamalara sınırlı bağımsız denetim raporlarının en az bir noktasında değinmiş olmalarıdır.

Analize konu işletmelerin sınırlı bağımsız denetim raporlarındaki bağımsız denetçinin bildirdiği sonuç, Covid-19 ile ilgili ifade sayısı ve denetimi gerçekleştiren firmaların isimleri Tablo 2'de periyotlar itibarıyla yer almaktadır. Analize konu bankaların toplam 27 adet sınırlı bağımsız denetim raporu incelenmiş olup 18 tanesinde şartlı görüş, 9 tanesinde ise olumlu görüş bağımsız denetçi tarafından sonuç olarak bildirilmiştir. İncelenen sınırlı denetim raporlarında tüm bankalar için her üç periyotta bildirilen sonucun aynı olduğu görülmektedir.

Covid-19 ile ilgili sınırlı denetim raporlarında yer alan ifadelerin sayısına bakıldığında, 3 aylık periyotta yayımlanan sınırlı denetim raporunda Akbank T.A.Ş.'in en az ifadeye yer verdiği QNB Finansbank A.Ş.'nin ise en fazla ifadeye yer verdiği görülmektedir. 6 aylık periyotta yayımlanan sınırlı denetim raporunda Yapı Kredi Bankası A.Ş.'nin en az ifadeye yer verdiği Türkiye İş Bankası A.Ş.'nin ise en fazla ifadeye yer verdiği görülmektedir. Son olarak 9 aylık periyotta yayımlanan sınırlı denetim raporları Covid-19 ifadesi açısından değerlendirildiğinde Şekerbank T.A.Ş.'nin en az, QNB Finansbank A.Ş.'nin en fazla ifadeye yer verdiği görülmektedir.

İncelenen bağımsız denetim raporları toplamda 4 adet denetim firması tarafından oluşturulmuştur (PWC, EY, KPMG ve Deloitte). İncelenen sınırlı denetim raporlarında tüm bankalar için her üç periyotta denetim firmalarının aynı olduğu, bankaların çalışmış oldukları denetim firmalarını değiştirmedikleri görülmektedir.

Tablo 2: Bağımsız Denetim Raporlarına İlişkin Temel Unsurlar

Sıra No	Banka Adı	Bağımsız Denetçinin Bildirdiği Sonuç			Covid-19 ile İlgili İfade Sayısı			Denetim Firması		
		3 aylık	6 aylık	9 aylık	3 aylık	6 aylık	9 aylık	3 aylık	6 aylık	9 aylık
1	Akbank T.A.Ş.	Şartlı	Şartlı	Şartlı	17	32	26	PwC	PwC	PwC
2	ICBC Turkey Bank A.Ş.	Olumlu	Olumlu	Olumlu	24	22	20	KPMG	KPMG	KPMG
3	QNB Finansbank A.Ş.	Olumlu	Olumlu	Olumlu	43	43	38	EY	EY	EY
4	Şekerbank T.A.Ş.	Şartlı	Şartlı	Şartlı	22	32	13	KPMG	KPMG	KPMG
5	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	Şartlı	Şartlı	Şartlı	39	37	32	KPMG	KPMG	KPMG
6	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Şartlı	Şartlı	Şartlı	36	28	18	Deloitte	Deloitte	Deloitte
7	Türkiye İş Bankası A.Ş.	Şartlı	Şartlı	Şartlı	39	51	36	EY	EY	EY
8	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	Şartlı	Şartlı	Şartlı	39	31	34	PwC	PwC	PwC

9	Yapı Kredi Bankası A.Ş.	Olumlu	Olumlu	Olumlu	25	19	23	PwC	PwC	PwC
---	-------------------------	--------	--------	--------	----	----	----	-----	-----	-----

Elde edilen bir diğer bulgu ise incelenen sınırlı denetim raporlarının tümünde muhasebe politikaları başlığı altında Covid-19 ile ilgili değerlendirmelere yer verilmiş olmasıdır. Muhasebe politikalarına ilişkin açıklamalar başlığı altında ise farklı konulara yer verilmiştir. Tablo 3'te çalışmada ele alınan her bir bankanın 2020 yılına ait 3 aylık, 6 aylık ve 9 aylık periyotta yayımlanan sınırlı denetim raporlarında muhasebe politikaları ile ilgili açıklamalar başlığı altında yer verdiği konular yer almaktadır.

Tablo 3 incelendiğinde iki bankanın (ICBC Turkey Bank A.Ş. ve Şekerbank T.A.Ş.) sadece bir başlık altında Covid-19 ile ilgili açıklamalara yer verdiği görülmektedir. Ayrıca ICBC Turkey Bank A.Ş. dışında kalan tüm bankaların “sunum esasları ile ilgili açıklamalar” kısmında Covid-19 ile ilgili ifadeler yer verdiği görülmektedir. KAP internet sitesinde ICBC Turkey Bank A.Ş.’ye ait genel bilgiler sekmesi altında yer alan ortaklık ve sermaye yapısı bilgileri incelendiğinde, bankanın Industrial and Commercial Bank of China Limited isimli ortağının sermayedeki payının %92,84 olduğu görülmektedir. Bu noktada bankanın Çin sermayeli olması ve Covid-19 salgınının Çin’de başlamasının dikkat çekici olduğu ifade edilebilir.

Türkiye Halk Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. ve Yapı Kredi Bankası A.Ş. muhasebe politikaları ile ilgili Covid-19 açıklamalarına iki başlık altında yer vermiştir. Her üç banka “sunum esasları ile ilgili açıklamalar” a yer vermiştir. Farklı olarak ise sınırlı bağımsız denetim raporlarında Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. “beklenen zarar karşılıkları ile ilgili açıklamalar” kısmında Covid-19 ifadelerine yer verirken Türkiye Halk Bankası A.Ş. ve Yapı Kredi Bankası A.Ş. “finansal varlıklarda değer düşüklüğü ile ilgili açıklamalar” kısmında Covid-19 ifadelerine yer vermiştir.

Tablo 3: Muhasebe Politikaları İle İlgili Covid-19 Açıklamalarının Yer Aldığı Bölümler

Sıra No	Banka Adı	Covid-19 ile İlgili Açıklamaların Bulunduğu Bölümler
1	Akbank T.A.Ş.	→ Sunum esasları ile ilgili açıklamalar → Finansal varlıklar ile ilgili açıklamalar → Beklenen zarar karşılıkları ile ilgili açıklamalar → Likidite riski yönetimi ve likidite karşılama oranı ile ilgili açıklamalar → Risk yönetimi ile ilgili açıklamalar
2	ICBC Turkey Bank A.Ş.	→ Diğer hususlar ile ilgili açıklamalar
3	QNB Finansbank A.Ş.	→ Sunum esasları ile ilgili açıklamalar → Beklenen zarar karşılıkları ile ilgili açıklamalar → Kiralama işlemleri ile ilgili açıklamalar
4	Şekerbank T.A.Ş.	→ Sunum esasları ile ilgili açıklamalar
5	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	→ Sunum esasları ile ilgili açıklamalar → Finansal araçlar ile ilgili açıklamalar → Finansal araçlarda değer düşüklüğü ile ilgili açıklamalar → Kar yedekleri ve karın dağıtılması
6	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	→ Sunum esasları ile ilgili açıklamalar → Finansal varlıklarda değer düşüklüğü ile ilgili açıklamalar

7	Türkiye İş Bankası A.Ş.	→ Sunum esasları ile ilgili açıklamalar → Finansal varlıklar ile ilgili açıklamalar → Finansal varlıklarda değer düşüklüğü ile ilgili açıklamalar → Vergi uygulamaları ile ilgili açıklamalar
8	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	→ Sunum esasları ile ilgili açıklamalar → Beklenen zarar karşılıkları ile ilgili açıklamalar
9	Yapı Kredi Bankası A.Ş.	→ Sunum esasları ile ilgili açıklamalar → Finansal varlıklarda değer düşüklüğü ile ilgili açıklamalar

QNB Finansbank A.Ş. muhasebe politikaları ile ilgili Covid-19 açıklamalarına üç başlık altında yer vermiştir. Bu başlıklar sırasıyla “sunum esasları ile ilgili açıklamalar, beklenen zarar karşılıkları ile ilgili açıklamalar ve kiralama işlemleri ile ilgili açıklamalar” şeklindedir.

Türkiye Garanti Bankası A.Ş. ve Türkiye İş Bankası A.Ş. muhasebe politikaları ile ilgili Covid-19 açıklamalarına dört başlık altında yer vermiştir. Her iki banka ortak olarak “sunum esasları ile ilgili açıklamalar, finansal araçlar ile ilgili açıklamalar ve finansal araçlarda değer düşüklüğü ile ilgili açıklamalar” başlığı altında Covid-19 ifadelerine yer vermiştir. Farklı olarak ise sınırlı bağımsız denetim raporlarında Türkiye Garanti Bankası A.Ş “kar yedekleri ve karın dağıtılması” kısmında Covid-19 ifadelerine yer verirken Türkiye İş Bankası A.Ş “vergi uygulamaları ile ilgili açıklamalar” kısmında Covid-19 ifadelerine yer vermiştir.

Son olarak Akbank T.A.Ş.’nin muhasebe politikaları ile ilgili yaptığı açıklamalarda yer alan Covid-19 ifadeleri incelendiğinde, bu bankanın tüm bankalardan daha fazla ve beş başlık altında açıklamalara yer vermiş olduğu tespit edilmiştir. Covid-19 ifadelerinin yer aldığı bu muhasebe politikaları başlıkları sırasıyla şu şekildedir; “sunum esasları ile ilgili açıklamalar, finansal varlıklar ile ilgili açıklamalar, beklenen zarar karşılıkları ile ilgili açıklamalar, likidite riski yönetimi ve likidite karşılama oranı ile ilgili açıklamalar, risk yönetimi ile ilgili açıklamalar”.

Tablo 4’de sınırlı denetim raporlarında yer alan Covid-19 ifadelerinin muhasebe politikaları başlığı dışında kalan kısımlarda hangi başlıklar altında rastlandığına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Muhasebe politikaları başlığı dışında yer alan başlıklar şu şekilde tespit edilmiş ve sıralanmıştır: Konsolide bazda mali bünye ve risk yönetimi ile ilgili bilgiler, konsolide finansal tablolar ile ilgili açıklama ve dipnotlar, ara dönem faaliyet raporu ile ilgili açıklamalar.

Çalışma kapsamında ele alınan bankaların sınırlı denetim raporları Covid-19 ifadeleri dikkate alınarak incelendiğinde, elde edilen bir diğer bulgu ise bankaların tümünde “Ara Dönem Faaliyet Raporu İle İlgili Açıklamalar” başlığına yer verilmiş olmasıdır. Ve bu başlık altında tüm bankaların yönetim kurulu başkanına ait bir mesaj ve genel müdüre ait bir mesaj yer almakta olup, paylaşılan bu mesajlarda Covid-19 salgınının önemli bir alan kapladığı görülmektedir.

Tablo 4: Sınırlı Denetim Raporunda Covid-19 İfadelerinin Yer Aldığı Diğer Kısımlar

Sıra No	Banka Adı	Covid-19 ile İlgili Açıklamaların Bulunduğu Bölümler
1	Akbank T.A.Ş.	→ Ara Dönem Faaliyet Raporu İle İlgili Açıklamalar (Yönetim kurulu başkanına ait mesaj, genel müdüre ait mesaj)
2	ICBC Turkey Bank A.Ş.	→ Konsolide Finansal Tablolar İle İlgili Açıklama ve Dipnotlar (Bilanço sonrası hususlar ile ilgili açıklama ve dipnotlar) → Ara Dönem Faaliyet Raporu İle İlgili Açıklamalar (Yönetim kurulu başkanının dönem ile ilgili değerlendirmeleri, genel müdürün dönem ile ilgili değerlendirmeleri)
3	QNB Finansbank A.Ş.	→ Konsolide Bazda Mali Bünye ve Risk Yönetimi İle İlgili Bilgiler (Konsolide özkaynak kalemleri ile ilgili açıklamalar) → Ara Dönem Faaliyet Raporu İle İlgili Açıklamalar (Banka yönetim kurulu başkanı ve genel müdürünün ara dönem faaliyetleri ile ilgili değerlendirmelerini içerecek ara dönem faaliyet raporu)
4	Şekerbank T.A.Ş.	→ Konsolide Finansal Tablolar İle İlgili Açıklama ve Dipnotlar (Bilanço sonrası hususlar ile ilgili açıklama ve dipnotlar) → Ara Dönem Faaliyet Raporu İle İlgili Açıklamalar (Banka yönetim kurulu başkanı ve genel müdürünün ara dönem faaliyetleri ile ilgili değerlendirmelerini içerecek ara dönem faaliyet raporu)
5	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	→ Konsolide Bazda Mali Bünye ve Risk Yönetimi İle İlgili Bilgiler (Likidite riski yönetimi ve likidite karşılama oranı ile ilgili açıklamalar) → Konsolide Finansal Tablolar İle İlgili Açıklama ve Dipnotlar (Bilançonun aktif hesaplarına ile ilgili açıklama ve dipnotlar) → Ara Dönem Faaliyet Raporu İle İlgili Açıklamalar (Hesap dönemine ait faaliyet sonuçları ile ilgili özet finansal bilgiler, yönetim kurulu başkanı ve genel müdürün değerlendirmeleri)
6	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	→ Konsolide Finansal Tablolar İle İlgili Açıklama ve Dipnotlar (Diğer açıklamalar) → Ara Dönem Faaliyet Raporu İle İlgili Açıklamalar (Yönetim kurulu başkanının değerlendirmesi, genel müdürün değerlendirmesi, 2020 yılı xx. çeyrek ara dönem gelişmeleri)
7	Türkiye İş Bankası A.Ş.	→ Konsolide Bazda Mali Bünye ve Risk Yönetimi İle İlgili Bilgiler (Likidite riski yönetimi ve likidite karşılama oranına ile ilgili açıklamalar, risk yönetimine ile ilgili açıklamalar) → Ara Dönem Faaliyet Raporu İle İlgili Açıklamalar (Yönetim kurulu başkanının döneme ile ilgili değerlendirmeleri, genel müdürün döneme ile ilgili değerlendirmeleri, 2020 yılı ile ilgili beklentiler, Türkiye ekonomisi ve bankacılık sektörüne genel bakış)
8	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	→ Konsolide Bazda Mali Bünye ve Risk Yönetimi İle İlgili Bilgiler (Konsolide likidite riski yönetimi ve likidite karşılama oranına ile ilgili açıklamalar) → Konsolide Finansal Tablolar İle İlgili Açıklama ve Dipnotlar (Diğer açıklamalar) → Ara Dönem Faaliyet Raporu İle İlgili Açıklamalar (Yönetim kurulu başkanının değerlendirmesi, genel müdürün değerlendirmesi, 2020 xx. çeyrek değerlendirmesi)
9	Yapı Kredi Bankası A.Ş.	→ Ara Dönem Faaliyet Raporu İle İlgili Açıklamalar (Yönetim kurulu başkanının mesajı, Yapı Kredi CEO'sunun mesajı, finansal durum ve performans, ilgili ara dönem sonrasına ile ilgili beklentiler)

“Ara dönem faaliyet raporu ile ilgili açıklamalar” başlığı altında Covid-19 ifadelerine, yönetim kurulu başkanının mesajı ve genel müdürün mesajının yanı sıra 2020 yılı ilgili çeyrek ara dönem gelişmeleri, 2020 yılı ile ilgili beklentiler, ara dönem sonrası ile ilgili beklentiler, Türkiye ekonomisi ve bankacılık sektörüne ilişkin değerlendirmeler konularına değinilmiştir.

QNB Finansbank A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş., Türkiye İş Bankası A.Ş. ve Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. “konsolide bazda mali bünye ve risk yönetimi ile ilgili bilgiler” başlığı altında Covid-19 ifadelerine yer vermiştir. Bu bankaların sınırlı denetim

raporları incelendiğinde, bu başlık altında konsolide özkaynak kalemleri ile ilgili, risk yönetimi ile ilgili, likidite riski yönetimi ve likidite karşılama oranı ile ilgili konulara değindikleri görülmektedir.

ICBC Turkey Bank A.Ş., Şekerbank T.A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş. ve Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. “konsolide finansal tablolar ile ilgili açıklama ve dipnotlar” başlığı altında Covid-19 ifadelerine yer vermiştir. Bu bankaların sınırlı denetim raporları incelendiğinde, bu başlık altında bilançonun aktif hesapları ile ilgili konulara, bilanço sonrası hususlar ile ilgili konulara ve diğer açıklamalara yer verildiği görülmektedir.

6. BULGULAR

Çalışmanın amacı doğrultusunda belirlenmiş olan bağımsız değişkenler aracılığı ile denetçinin bildirdiği sonuç bağımlı değişkenini etkileyen değişkenleri tespit edebilmek adına İkili Lojistik Regresyon Modeli kurulmuştur. İlk olarak modelin genel olarak uygunluğunu belirlemek için Omnibus testi yapılmıştır. Omnibus testine ait sonuçlara Tablo 5’te yer verilmiştir.

Tablo 5: Model Katsayıların Omnibus Testi

		Ki-kare	sd	Sig.(p)
Step 1	Adım	11.149	3	.011
	Block	11.149	3	.011
	Model	11.149	3	.011

Tüm değişkenlerin modele ilave edilmesinin ardından model uyum iyiliğini kontrol etmek amacıyla ki-kare değerine bakılmıştır. Ki-kare test istatistiği, sadece sabit terimin yer aldığı başlangıç modeli ile bağımsız değişkenlerin modele dahil edilmesi ile elde edilen sonuç model arasındaki farkı temsil etmektedir. Ki-kare değerinin anlamlı olması, oluşturulan modeldeki bağımsız değişkenlerin varlığının sadece sabit terimin yer aldığı başlangıç modeline göre daha iyi temsil ettiğini göstermektedir. Test istatistiklerinin anlamlılık değerlerinin $0.01 < 0.05$ şeklinde olması; modelin genel anlamlılığının, yani uyum iyiliğinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ifade etmektedir. R^2 değerleri modelin verilere uygunluğunu ve modelin genel uyumunu göstermektedir. Tablo 6 ve Tablo 7’de R^2 değerleri sunulmuştur.

Tablo 6: Hosmer ve Lemeshow Testi

Step	Ki-kare	sd	Sig.(p)
1	11.691	7	.111

H_0 : Model ile veri arasında fark yoktur.

H_1 : Model ile veri arasında fark vardır.

Tablo 5’te yer alan Hosmer-Lemeshow uyum iyiliği testi sonuçları incelendiğinde, Hosmer Lemeshow test istatistiğine ait anlamlılık değerinin $0.111 > 0.05$ olacak şekilde sonuçlandırıldığı görülmektedir. Bu sonuç aracılığı ile H_0 hipotezinin kabul edilmiş ve modelin uyum iyiliğine sahip olduğu tespit edilmiştir (model veriyi temsil eder).

Tablo 7: Model Özeti

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R ²	Nagelkerke R ²
1	23,222	.338	.470

Analizde kullanılan Cox & Snell R² ve Nagelkerke R² değerleri, model tarafından bağımlı değişkende açıklanan varyansın büyüklüğünü ifade etmektedir. Modelin genel uyumunun iyi olduğu (Cox & Snell R²=0,338; Nagelkerke R²=0,470) belirlenmiştir. Sınırlı bağımsız denetim raporlarında denetçinin bildirdiği sonucun %47'si ele alınan bağımsız değişkenler tarafından açıklanmaktadır.

Tablo 8: Sınıflandırma Tablosu

	Sonuç	Şartlı Olumlu	Tahmin Edilen		
			Şartlı (0)	Olumlu (1)	Yüzde
Gözlenen	Sonuç	Şartlı	15	3	83.3
		Olumlu	4	5	55.6
Toplam Yüzde					74.1

Kurulan lojistik regresyon modeline ait sınıflandırma oranları Tablo 8'de yer almaktadır. Gözlenen değerler ve tahmin edilen değerler tablosu modelin genel başarı oranını ifade etmektedir. Testin gerçek pozitifleri belirlemede ne kadar hassas olduğunu gösteren duyarlılık oranı %55,6 olarak elde edilmiştir. Bu oran gözlenen durumda, olumlu sonuçların içinden yaklaşık %55,6'sının doğru olarak tahmin edildiğini göstermektedir. Testin gerçek negatifleri belirlemede ne kadar hassas olduğunu gösteren özgüllük oranı ise %83,3 olarak bulunmuştur. Bu oran ise gözlenen durumda şartlı sonuçların içinden %83,3'ünün doğru tahmin edildiğini göstermektedir. Analiz sonucunda modelin doğru sınıflama oranı %74,1 olacak şekilde hesaplanmıştır. Bu durum modelin ele alınan sınırlı denetim raporlarının %71,4'ünün denetçinin bildirdiği sonuç durumunu doğru olarak tahmin ettiğini göstermektedir. Sonuç olarak, modelin sınıflandırma gücünün oldukça iyi olduğu söylenebilir.

Tablo 9: Model Tahmin Sonuçları

Bağımsız değişken	B	S.E.	Wald	Sig.(p)	Exp(B) - odds
covid19	-.089	.172	1.861	.172	.915
sermaye	2.683	.019	5.474	.019	14.623
periyot	-.150	.808	.059	.808	.860
Sabit	-3.970	.144	2.132	.144	.019

İkili Lojistik regresyon analizine ait katsayı tahminleri ve odds ratio değerleri Tablo 9'da sunulmuştur. Tabloda yer alan B, her bir bağımsız değişken için kısmi regresyon katsayısına ait ham değeri ifade etmektedir. B katsayısı modeldeki diğer değişkenler sabit tutulduğunda, bağımsız değişkende bir birimlik değişiminin odds ratio değerinde beklenen değişim miktarını açıklamaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2018: 309).

İkili lojistik regresyon analizi gerçekleştirildikten sonra model şu şekilde gerçekleşmektedir:

$$\text{SONUÇ} = -3,970 - 0,089.\text{covid19} + 2,683.\text{sermaye} - 0,015.\text{periyot} + \varepsilon$$

Model yorumlanırsa:

- Tablo 9’da yer alan analiz sonuçları incelendiğinde Covid-19 ve periyot açıklayıcı değişkenlerinin sonuç üzerindeki etkisinin önemsiz olduğu, bağımsız denetçinin bildirdiği sonucu belirleyici birer risk faktörü olmadıkları görülmüştür. Sermaye açıklayıcı değişkeninin ise sonuç üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.
- İncelenen sınırlı bağımsız denetim raporlarında yer alan Covid-19 ile ilgili ifadelerin Wald istatistiği anlamlılık düzeyinin $0,172 > 0,05$ şeklinde olması sonucunda “H3: Sınırlı bağımsız denetim raporunda yer alan Covid-19 açıklamalarının sorumlu denetçinin bildirdiği sonuç üzerine anlamlı bir etkisi vardır.” hipotezi reddedilmiştir. Modelde yer alan Covid19 bağımsız değişkenindeki bir birimlik artış sınırlı denetim raporunda denetçinin bildirdiği sonucun olumlu olma olasılığının şartlı olma olasılığına oranla 0,915 kez artışına yol açmaktadır. Fakat bu durum covid19 bağımsız değişkeninin önemli bir risk faktörü olarak sayılması için yeterli değildir (OR=0,915; p=0,172).
- İncelenen mevduat bankalarının sermaye yapısı ile denetçinin bildirdiği sonuç arasındaki etki istatistiksel açıdan anlamlı çıkmıştır. Wald istatistiği anlamlılık düzeyi $0.019 < 0,05$ olduğundan istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Böylece “H4: Mevduat bankalarının sermaye yapısının sorumlu denetçinin bildirdiği sonuç üzerine anlamlı bir etkisi vardır.” hipotezi kabul edilmiştir. Sınırlı denetim raporları incelenen mevduat bankalarının sermaye yapısının bağımsız denetçinin bildirdiği sonucu 14,623 kat arttırdığı ve bağımlı değişken için önemli bir risk faktörü olduğu tespit edilmiştir (OR=14,623; p=0,019).
- Sınırlı denetim raporunun yayımlanmış olduğu periyotun Wald istatistiği anlamlılık düzeyi $0,808 > 0,05$ olduğundan “H5: Sınırlı bağımsız denetim raporunun yayımlandığı periyodun sorumlu denetçinin bildirdiği sonuç üzerine anlamlı bir etkisi vardır.” hipotezi reddedilmiştir. Sınırlı bağımsız denetim raporlarının yayımlandığı periyodun bağımsız denetçinin bildirdiği sonucu 0,860 kat arttırdığı tespit edilmiştir. Fakat bu durum periyot bağımsız değişkeninin önemli bir risk faktörü olarak sayılması için yeterli olmamıştır (OR=0,860; p=0,808).

Tablo 10: Lojistik Regresyon Modeli Analiz Sonuçları

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B) (odds)	95% güven aralığı EXP(B)	
							Lower	Upper
covid19	-.088	.068	1.691	1	.193	.916	.802	1.046
sermaye			3.941	2	.139			
sermaye(1)	-22.303	16023.365	.000	1	.999	.000	0.000	
sermaye(2)	-2.517	1.268	3.941	1	.047	.081	.007	.969
periyot			.164	2	.921			
periyot(1)	.284	1.244	.052	1	.820	1.328	.116	15.212
periyot(2)	.538	1.330	.164	1	.686	1.712	.126	23.220
Constant	3.428	2.420	2.008	1	.156	30.829		

Yukarıdaki tabloda kategorik olan bağımsız değişkenlere ait regresyon analizi sonuçları yer almaktadır. Tablo 10’da sonuçları yer alan analiz yapılırken mevduat bankalarının sermaye yapıları değişkeni için ilk kategori olan kamu sermayeli bankaları, sınırlı denetim raporlarının

yayımlandığı periyot değişkeni için ise ilk periyot olan 3 aylık periyot referans kategori olarak belirlenmiştir. Böylece diğer kategoriler, referans kategori dikkate alınarak yorumlanarak ve karşılaştırma ifadeleri içeren tespitler elde edilmiştir.

Sermaye değişkeni için şu çıkarsamalar yapılabilir:

- Kamu sermayeli mevduat bankaları ile özel sermayeli mevduat bankaları arasında sınırlı denetim raporunda denetçinin bildirdiği sonuç arasında bir fark bulunmamaktadır (OR=0.000).
- Yabancı sermayeli mevduat bankaları için denetçinin bildireceği sonucun olumlu olma olasılığı kamu sermayeli mevduat bankalarına göre 0,081 kat daha fazladır (OR=0.081).

Periyot değişkeni için ise şu çıkarsamalar yapılabilir:

- 3 aylık periyotta yayımlanan sınırlı denetim raporlarında yer alan denetçinin bildirdiği sonucun olumlu olma olasılığı 6 aylık periyota oranla 1,328 kat daha fazladır (OR=1.328).
- 3 aylık periyotta yayımlanan sınırlı denetim raporlarında yer alan denetçinin bildirdiği sonucun olumlu olma olasılığı 9 aylık periyota oranla 1,712 kat daha fazladır (OR=1.712).

Sınırlı denetim raporlarında yer alan Covid-19 ile ilgili açıklama miktarının bankaların sermaye yapısına ve bağımsız denetim raporunun yayımlanma periyoduna göre anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığına dair durumu tespit edebilmek için tek faktörlü varyans analizi (One-Way ANOVA) yapılmıştır.

Gerçekleştirilen test sonucunda $p = 0,467 > 0,05$ olduğundan “H₁: Mevduat bankalarının sermaye yapıları ile sınırlı bağımsız denetim raporlarında yer alan Covid-19 açıklamaları arasında anlamlı farklılık vardır.” hipotezi reddedilmiştir. Sınırlı denetim raporunun yayımlanma periyodu ile ilgili yapılan varyans analizi sonucunda ise $p = 0,361 > 0,05$ olması nedeni ile “H₂: Sınırlı bağımsız denetim raporlarının yayımlandığı periyot ile bu raporlarda yer alan Covid-19 açıklamaları arasında anlamlı farklılık vardır.” hipotezi reddedilmiştir.

Elde edilen bir diğer bulgu ise çalışma kapsamında ele alınan tüm bankaların sınırlı denetim raporlarında pandemi sürecinde BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu), TCMB (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası), SPK ve TBB (Türkiye Bankalar Birliği) tarafından alınan kararlar hakkında değerlendirmelerde bulunulmuş olmasıdır. Raporlarda yer alan, bu kurumların kararlarına ilişkin cümlelere aşağıdaki örneklerde olduğu şekilde yer verilmiştir:

“COVID-19 sebebiyle BDDK Kararı uyarınca kredilerin sınıflandırılması amacıyla temerrüt tanımında kullanılan 90 günden fazla gecikme koşulu 17 Mart 2020 tarihi itibarıyla 180 günden fazla gecikme şeklinde uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulama 31 Aralık 2020 tarihine kadar geçerli olacaktır.”

“TCMB tarafından 17 Mart 2020 tarihinde yapılan düzenleme ile yabancı para Zorunlu Karşılık oranları reel kredi büyüme koşullarını sağlayan bankalar için 500 baz puan indirilmiştir.”

“TBB tarafından 19 Mart 2020 tarihinde yayımlanan karar ile pandemi konusunda alınan önlemler nedeni ile gelir gider dengesi geçici olarak etkilenen firmalar için ek kredi taleplerinin hızlıca değerlendirilmesi ve karşılanması, kredi erişim imkân ve koşullarının iyileştirilmesi,

kredi kanallarının açık tutulması, vade öteleme, taksit ödeme ve teminat koşullarında esneklik sağlanması tavsiye edilmiştir.”

7. SONUÇ

Finansal bilgilerin raporlanması ve sonuçlarının yorumlanması işlemlerinin güvenilir ve şeffaf olması tüm finansal tablo kullanıcıları için önem arz etmektedir. Bu önemlilik finansal bilgilere ait raporlar için denetim işlemini gerekli kılmıştır.

Ara dönem finansal rapor düzenlemekle yükümlü olan işletmeler için 31 Mart, 30 Haziran ve 30 Eylül tarihli ara dönem finansal tabloları için sınırlı bağımsız denetim faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Sınırlı bağımsız denetim faaliyetinin raporlama aşamasında denetçi tarafından ulaşılan yargı; olumlu sonuç, sınırlı olumlu sonuç (şartlı görüş), olumsuz sonuç ve sonuç bildirmekten kaçınma olacak şekilde sınırlı bağımsız denetim raporunda bildirilmektedir.

2019 yılı Aralık ayı sonunda ortaya çıkan ve 11 Mart 2020 tarihinde WHO (Dünya Sağlık Örgütü) tarafından pandemi olarak ilan edilen Covid-19 yaşamın tüm alanlarında olduğu gibi işletmeler hakkında yöneticilere veya finansal tablo kullanıcılarına bilgi veren finansal raporlar üzerinde de çeşitli etkilere neden olmuştur. Bu çalışmada Covid-19'un ekonomik etkilerinin bankaların sınırlı denetim raporlarında ne kadar yer tuttuğunun ve sınırlı bağımsız denetim raporlarında yer alan bağımsız denetçinin vardığı sonuca etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, BİST 100'de yer alan mevduat bankalarının 2020 yılında yayımlanmış oldukları ara dönem finansal bilgilere ilişkin sınırlı denetim raporları incelenmiştir.

Covid-19'un ekonomik etkilerinin bankaların incelenen sınırlı denetim raporlarında ne kadar yer tuttuğu ve hangi konular kapsamında ele alındığı ile ilgili elde edilen, çalışma sonucunda ulaşılan temel bulgular aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

Çalışma kapsamında ele alınan mevduat bankalarının tamamı tarafından Covid-19 sürecine ilişkin açıklamalara sınırlı bağımsız denetim raporlarının birden fazla noktasında değinilmiştir.

Çalışma kapsamında ele alınan mevduat bankalarının sınırlı denetim raporlarının tümünde muhasebe politikaları başlığı altında Covid-19 ile ilgili değerlendirmelere yer verilmiştir. Muhasebe politikaları başlığı altında yer alan Covid-19 ile ilgili değerlendirmeler; “sunum esasları ile ilgili açıklamalar, finansal varlıklar ile ilgili açıklamalar, beklenen zarar karşılıkları ile ilgili açıklamalar, risk yönetimi ile ilgili açıklamalar, kiralama işlemleri ile ilgili açıklamalar, kar yedekleri ve karın dağıtılması, vergi uygulamaları ile ilgili açıklamalar, likidite riski yönetimi ve likidite karşılama oranı ile ilgili açıklamalar” şeklinde sınırlı denetim raporlarında paydaşlara sunulmuştur.

Çalışma kapsamında ele alınan bankaların sınırlı denetim raporları Covid-19 ifadeleri dikkate alınarak incelendiğinde, elde edilen bir diğer bulgu ise bankaların tümünde “Ara Dönem Faaliyet Raporuna İlişkin Açıklamalar” başlığına yer verilmiş olmasıdır. Ve bu başlık altında tüm bankaların yönetim kurulu başkanının paylaştığı mesaj ve genel müdürün paylaştığı mesaj yer almakta olup bu mesajlarda Covid-19 salgınının önemli bir alan kapladığı görülmektedir.

Bunlara ek olarak ara dönem faaliyet raporlarında yer almakta olan Covid-19 ifadelerine, yönetim kurulu başkanının mesajı ve genel müdürün mesajının yanı sıra 2020 yılı ilgili çeyrek ara dönem gelişmeleri, 2020 yılına ilişkin beklentiler, ilgili ara dönem sonrasına ilişkin

beklentiler, Türkiye ekonomisi ve bankacılık sektörüne ilişkin değerlendirmeler konuları içerisinde de değinilmiştir.

Çalışma kapsamında ele alınan tüm bankaların sınırlı denetim raporlarında pandemi sürecinde BDDK, TCMB, SPK ve TBB tarafından alınan kararlar hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Covid-19'un ekonomik etkilerinin bankaların sınırlı bağımsız denetim raporlarında yer alan bağımsız denetçinin vardığı sonuca etkisinin belirlenmesi ile ilgili yapılan analiz sonucunda ele alınan değişkenlerle kurulan lojistik regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve gözlemlerin doğru sınıflandırma olasılığının oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir. Covid-19 ve periyot açıklayıcı değişkenlerinin bağımsız denetçinin vardığı sonuç üzerindeki etkisinin önemsiz olduğu, bağımsız denetçinin bildirdiği sonucu belirleyici birer risk faktörü olmadıkları görülmüştür. Sermaye açıklayıcı değişkeninin ise bağımsız denetçinin vardığı sonuç üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.

Sınırlı denetim raporlarında yer alan Covid-19 ile ilgili açıklama miktarının bankaların sermaye yapısına ve bağımsız denetim raporunun yayımlanma periyoduna göre anlamlı bir farklılığa sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Gelecek çalışmalar için, bu araştırmada incelenen Covid-19 pandemisinin sınırlı denetim raporları üzerindeki etkilerinin, gelecekte yayımlanacak olan yıllık bağımsız denetim raporlarında ne şekilde değişiklikler yaratacağının incelenmesi önerilmektedir. Gelecekte gerçekleşecek etkilerin hangi seviyede olduğunun yapılacak kapsamlı çalışmaların sonuçları ile birlikte daha net ve ayrıntılı olarak ortaya çıkacağı öngörülmektedir.

KAYNAKLAR

- Adana, Burak Ali; Özbirecikli, Mehmet, (2020), “Bağımsız Denetim Sürecinin Covid-19 Salgınının Etkileri Açısından Değerlendirilmesi”, İşletme Araştırmaları Dergisi, Volume 12/2, s. 2080-2093.
- Albitar, Khaldoon; Gerged, Ali Meftah; Kikhia, Hassan; Hussainey, Khaled, (2020), “Auditing in Times of Social Distancing: The Effect of COVID-19 on Auditing Quality”, International Journal of Accounting & Information Management, Volume 29/1, s. 169-178.
- Anıl Keskin, Duygu, (tahm.2017), İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Ders Notu Denetim, web: http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/isletme_ue/denetim.pdf
- Appelbaum, Deniz; Budnik, Shaun; Vasarhelyi, Miklos, (2020), “Auditing and Accounting During and After the COVID-19 Crisis”, The CPA Journal, Volume 90/6, s. 14-19.
- Baskan, Tuba Derya, (2020), “Analyzing The Going Concern Uncertainty During The Period of Covid-19 Pandemic in Terms of Independent Auditor’s Reports”, ISPEC International Journal of Social Sciences & Humanities, Y. 4, S. 2, s. 28-42.
- Bezirci, Muhammet; Karasioğlu, Fehmi, (2011), “Türkiye’de Denetimin Tarihsel Gelişimi. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi”, Volume 11/21, s. 571-592.
- Bircan, N.Gözde, (2020), “Belirsizlik ve Kriz Durumlarında Çevik Denetim Anlayışı ve Denetim Mesleği Üzerine Etkileri: Covid- 19 Vakası Üzerine Bir Değerlendirme”, Mali Çözüm Dergisi, Y.30, S. 161, s. 245-258.

- Cavlak, Hakan, (2020), “Covid-19 Pandemisinin Finansal Raporlama Üzerindeki Olası Etkileri: BİST 100 Endeksi’ndeki İşletmelerin Ara Dönem Finansal Raporlarının İncelenmesi”, Gaziantep University Journal of Social Sciences, Y. 19, S. Covid-19 Special Issue, s. 143 - 168.
- Demir, Zekeriya, (2020), “Covid-19’un TFRS Kapsamındaki Finansal Raporlamaya Olan Etkileri ve TMS Kapsamında Denetçinin Dikkate Alması Gereken Hususların Değerlendirilmesi”, Muhasebe ve Denetime Bakış, Y. 21, S. 61, s. 255-278.
- Faradiba, Hanna; Ningsih, Ayu; Andrew, Lucas; Muda, Iskandar, (2020), “The Ideal Financial Audit Models for Private Sector Assistance Against COVID-19 Pandemic”, International Journal of Research and Review, Volume 7/4, s. 248-255.
- Gülbahar, Yasemin; Alper, Ayfer, (2009), “Öğretim Teknolojileri Alanında Yapılan Araştırmalar”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Volume 42/2, s. 93-111.
- Gürbüz, S.; Şahin, F., (2018), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz, Seçkin Yayıncılık, Ankara
- Karacan, Sami, (2020), “Yeni Tip Koronavirüs’ün (Covid-19) Finansal Tablolara Muhtemel Etkileri”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research, Y. 13, S. 73, s. 944-951.
- Karakaya, Gencay, (2020), “Covid - 19 Gündeminde İşletme Sürekliliği ve Bağımsız Denetim İlişkisi”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 19, S. 37 Bahar (Covid19-Özel Ek) , s. 14-29.
- Köksal, Ahmet; Sevinç Turpan, Meral; Tektüfekçi, Fatma, (2020), “Bağımsız Denetçi Raporunda Covid-19 Etkisinin Kilit Denetim Konusu Belirlenmesi Ve Kilit Denetim Konusu Bildiriminde BİST Spor Faaliyetleri Eğlence ve Oyun Faaliyetleri Sektörü Üzerine Bir Araştırma”, (Ed. Özgür Karataş), Spor Bilimleri Alanında Akademik Çalışmalar – II, s. 31-53, Ankara.
- KAP, Kamuyu Aydınlatma Platformu, (2014), Türkiye Denetim Standartları Sınırlı Bağımsız Denetim Standardı 2410, www.kap.org.tr
- KAP, Kamuyu Aydınlatma Platformu, (2018), Türkiye Denetim Standartları Sınırlı Bağımsız Denetim Standardı 2400, www.kap.org.tr
- Köse, Tunç; Ağdeniz, Şafak, (2020), “Covid-19 Salgınının BDS 570 İşletmenin Sürekliliği Standardının Uygulama Sürecine Etkileri”, Mali Çözüm Dergisi, Volume 30/161, s. 69-94.
- Kutukız, Doğan; Öncü, Akif, (2009), “Bağımsız Denetimin Anonim Ortaklıklarda Kurumsal Yönetimin Gelişmesine Etkisi”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Volume 41, s. 131-139.
- Levy, Howard B., (2020), “Financial Reporting and Auditing Implications of the COVID-19 Pandemic”, The CPA Journal, Y. 6, S. 5, s. 26-33.
- Nezhyva, Mariia; Miniailo, Viktoriia , (2020), “Digitalization of Audit in The Conditions of the Covid-19”, Visnik of Kiev National University of Trade and Economics Audit, Volume 3, s. 123-134.

- Ozili, Peterson K, (2021), “Accounting and Financial Reporting During A Pandemic”, Available at SSRN 3613459.
- Peng, Chao-Ying Joanne; Lee, Kuk Lida; Ingersoll Gary M., (2002), “An Introduction to Logistic Regression Analysis and Reporting”, The Journal of Educational Research, Volume 96/1, s. 3-14.
- Selimoğlu, Seval, (2012), “Denetim Gereksinimi ve Kavramı”, (Ed. Seval Selimoğlu), Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz, s. 2-21, Eskişehir.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, (2013), Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği (II-14.1), www.mevzuat.gov.tr
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete, (2006), Sermaye Piyasası Kurulundan Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ, www.resmigazete.gov.tr
- Syahputra, Ardhan; Saraswati, Dwi, (2020), “Explanatory Study Related to the Impact of the COVID-19 Pandemic in the Implementation of Public Sector Accountability for Financial Reporting Quality from SKPD in North Sumatera Province, Indonesia”, International Journal of Research and Review, Volme 7/7, s.17-30.
- Tavşancıl, E.; Aslan, E., (2001), İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri, Epsilon Yayınları, İstanbul.
- Uyar, Süleyman, (2015), “Denetim Standartlarına Göre Sınırlı Bağımsız Denetim (Finansal Tabloların Gözden Geçirilmesi)”, Mali Çözüm Dergisi, Y. 25, S. 130, s. 15 - 39.
- Vupa Çilengiroğlu, Özgül; Yavuz, Arzu, (2020), “Lojistik Regresyon ve CART Yöntemlerinin Tahmin Edici Performanslarının Yaşam Memnuniyeti Verileri için Karşılaştırılması”, Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, Volume 18, s. 719-727.